

Harag mindig jókor lép közbe — folytatja Virgil Munteanu —, és sikerül más eszközökkel is elérnie a kívánt hatást. A szerepeket jól körvonalazott, határozott, hideg színekkel formálják meg a színészek. A látszólagos vázlatosság is ezt a határozottságot szolgálja.

A FIATALODÓ ITI (Tyeatr, 1973. 5.)

Amikor Jean-Louis Barrault menesztésével, aki 1968 májusában a diákok oldalára állt, a Nemzetek Színháza is bezárta kapuit, az ITI már túllépett az önvizsgálat szakaszán.

Az International Theatre Institute (Nemzetközi Színházi Intézet) 1946-ban jött létre olyan neves írók és színházi szakemberek kezdeményezésére, mint G.B. Priestley, Lilian Helmann, Armand Salacrou, Jean-Louis Barrault. Az UNESCO védnöksége alatt létesült Intézet első kongresszusát 1948-ban tartották meg Prágában. A tagországok színházai közötti információcsere elősegítése érdekében határozat született két központi sajtókiadvány létrehozásáról. Az ezt követő zürichi kongresszuson (1949) vetődött fel először a gondolata a Nemzetek Színházának, amely csak nyolc évvel később nyitotta meg kapuit a francia kormány hathatós támogatásával Párizsban.

A fokozatosan növekvő taglétszámú ITI kongresszusain a szervezési kérdésektől a legelvontabb esztétikai problémáig igen széles skálán mozogtak a megvitatott kérdések. Fokozatosan a figyelem előterébe került a „harmadik világ” színházművészetének felkarolása és megismertetése. A skandináv nemzeti központok javaslatára (1951. Oslo) március 27-ét Színházi Világnapnak fogadták el. Ettől az időtől számítva minden év március 27-én egy-egy kiemelkedő színházi egyéniség üzenetet intéz a szervezet színházaihoz és a közönséghez.

Bár szervezettel erősödik és értékes kiadványokat tudhat magáénak az ITI, a hatvanas évek végére fokozatosan „előregedik”, kiesik figyelem középpontjából a színház és közönség viszonyának kérdése, és a viták másodrendű szakmai kérdésekbe bonyolódnak. Az 1969-es budapesti kongresszuson „robban a bomba”, amikor a színházak elnéptelenedésének okait kutatva napirendre tűzik a színház és az ifjúság kapcsolatának kérdését, hivatlan vendégekként megjelennek maguk a fiatalok, és határozottan követelik, hogy ezt az igen lényeges kérdést velük együtt tárgyalják meg. Fellé-

pésük annál is inkább figyelemre méltó, mivel statisztikailag bebizonyosodott, hogy a fiatalok rohamosan elfordulnak a hagyományos színházról, más, számukra vonzóbb és közelebb álló, mozgékonyabb szórakozási és önkifejezési formák után néznek. Természetszerűen felvetődik a profi és az amatőr színház viszonyának problémája, minthogy ez utóbbi egyre inkább komoly konkurrenciát jelent a nehézkes műsorpolitikával dolgozó profiknak.

Az európai és amerikai nemzeti fiókok küldötteinek beszámolóit nyomán egyértelműnek látszik a helyzet: az ifjúság elfordul a konzervatív repertoárt játszó színházról, a didaktikus módszerektől, az avult formanyelvtől. Inkább jár az amatőr együttesek előadásaira, mintsem hogy a profiszínházak nézőterein terjengő unalomból vegye ki részét. Pavel Homszkij így fogalmaz: „A színháznak kérdéseket kell felvetnie, nem pedig kész válaszokat adnia, amit a fiatalok úgyis elvetnek.” A felszólalások összegezése talán Hont Ferenc hozzászólásában körvonalazódik: a művészek ne nevelni akarják a népet, hanem segítsenek abban, hogy önmagát nevelhesse.

Ez a kongresszus határozta el, hogy különbizottságot létesít, amely kizárólag ezzel a kérdéssel foglalkozik, s az elkövetkezőkben a nemzeti központokkal karöltve javaslatokat terjeszt a küldöttek elé a kérdés megoldására. Nem kisebb kérdés forog itt kockán, mint a színház jövője. Képes-e hatását kiterjeszteni és a jövő közönségének igényeivel összhangba kerülni, vagy pedig megelepszik a mind tovább zsugorodó „értő” közönséggel.

Természetesen az ITI nem adhat egyedül üdvözítő receptet. Mint azt Peter James, az ifjúsági ügyekkel foglalkozó különbizottság vezetője kijelentette: „Nem kell felszámolni az egyes országok közötti értékes különbségeket. Arra van szükség, hogy megértsük egymást, és pontosan lássuk ezeket a különbségeket. Tehát nem az »igaz színházat« keressük, arra sem törekszünk, hogy színházaink jobban hasonlítsanak egymásra, csak szeretnénk tanulni egymás sajátosságai-ból.”

A moszkvai kongresszus előtt a Tyeatr három kérdésére Radu Beligan, a bukaresti Nemzeti Színház igazgató-színésze, az ITI elnöke válaszolt.

Szerinte a színház csak akkor játszhat igazán fontos szerepet egy társadalom életében, ha szorosan kapcsolódik a társadalmi valósághoz. Csak az a színház számíthat elismerésre, amelyik né-

zót a kor alapvető kérdései elé állítja, véleményalkotásra és cselekvésre ösztönzi. A jó darab sohasem ad kész válaszokat, a színház akkor tölti be társadalmi hivatását, ha a néző gondolatait és érzéseit a kellő irányba lendíti.

A színház válságát Radu Beligan nem tartja olyan súlyosnak, hogy vészharangokat kelljen megkondítani. Paul Valéry írta: a földgömb egy nagy építőtelep, amelyen két váltásban dolgoznak — a színház helyzetét is ilyennek látja Beligan. Újabb és újabb jelenségek bukkannak fel, mint az abszurd, a „kegyetlen színház“, az „erotikus színház“, a happening, mások pedig eltűnnek. Ez alapján véve természetes. A jó színház soha sincs halálra ítélve. A színházat nem lehet úgy felfogni, mint kizárólagos esztétikai élvezetek eszközét. „A színház — Beligan szerint — mindig az érzések és az értelem időszerű és közvetlen válasza a kor legfontosabb kérdéseire.“

A HÁBORÚ ÉS A TUDOMÁNY (Les Temps modernes, 1973. 3.)

A párizsi folyóirat e „súlypontos“ számában négy írás témája a tudomány és a háború párhuzama: Dominique Pignon „a tudósról és a katonáról“, Daniel Schiff „a rend biztosítékául szolgáló tudomány-intézményről“, Julien Brunn „a tudományos munkáról és a katonai stratégiáról“ értekezik, Maurice Bazin „a tiszta tudomány“-t minősíti „a kulturális imperializmus eszköze“-nek.

A szerkesztőségi előszó a — valóban dokumentumokat is bőségesen idéző — különszámot „dosszié“-nak minősítve, 1968 szellemi örökségének tulajdonítja, hogy a merészebben gondolkodók most már nem hajlandók beérni a platói tiltakozással, hanem az „itt és most“ (!) jegyében igyekeznek leleplezni mind a belső elnyomás, mind az imperialista uralom büntársait. A „dosszié“ rendeltetése: hozzájárulni a tudomány egyetemességéről és semlegességéről régebben kialakult képzetek széteszteléséhez, már csak azért is, mert a bevett intézmények védelmezői a tudomány és a politika kapcsolatainak gyakorlati konzekvenciáig merészkedő megkérdőjelezését megengedhetetlen túlkapásnak tekintik.

Schiff elemzésének hangulatát a következő mottóval sugallja: az etnográfus az imperializmus gyanús útítársa; az imperializmus egyik kezével hozzáférhetővé teszi tudománya tárgyát, a másikkal meg lehetetlenné teszi számára tu-

dományának tudományként való művelését; csodálattal adóznak Napóleonnak, mert olyan tudósokkal kísértette magát Egyiptomba, akik kiváló eredményeket értek el a hieroglifák megfejtésében; minden tudós egy-egy többé-kevésbé manifeszt Bonaparte furfangos szolgálójának érzi magát; legnagyobb szerencsétlenségére a bonaparték a végén mindig feldűlják a sirokat, lerombolják a városokat, tönkreteszik a civilizációkat. és természetesen halomra öldöszik magukat az embereket is.

Bazin szigorúan ítélkezik a „tisza tudományok“ fölött; ebbe a kategóriába éppen azokat a diszciplínákat sorolja, amelyek a liberálisok nézetei szerint — éppen „tisztaságuk“ okán — semmiképpen sem lehetnek az imperializmus száláscsinálói. Darwint is „a világnézet-exportőr modern technokraták“ előfutárának tekint. Emlékeztet két évig tartó útjára, amelyre a szerves világ történeti fejlődését hirdető evolúciós elméletének közzététele előtt húsz esztendővel vállalkozott. Expedícióján (amely — úgy mond — egyetlen érintkezése volt a kastélya parkján kívül levő világgal) mindent feljegyzett a kövületekről, a növényzetről és az állatokról, de alig törődött a Dél-Amerika partjain látott lakosokkal, ezekkel a „testileg gyengén fejlett emberekkel“, akiknek érzelmi világát nemigen különböztette meg a tanulmányozott emlősökétől. S a szociáldarwinizmus késői rasszista hajtásait a szerző hajlamos Darwinnak a társadalom kérdései iránt megnyilvánult közömbössége következményeként értelmezni.

Észak- és Dél-Amerika viszonylataiban elemmezve az előrehaladott országok tudományának behatolását a harmadik világba, példákkal szemlélteti az egyoldalú áramlás, a kritikátlan átvétel hátrányait és veszélyeit. Bazin szerint kiváltképpen a fizika oktatása során erősödik a hallgatóságban az az érzet, hogy Északnak behozhatatlan fölénye van. A kiváltságos hallgatók erre paradox módon reagálnak: felmérve, hogy ők most már a beavatottak közé kerültek, honfitársaiknál magasabb rendűnek tarthatják magukat, elidegenednek környezetüktől, saját kultúrájuktól, amelynek gazdagítására ily módon kevésbé alkalmasak, inkább a kivándorlás lehetőségével élnek, s ezzel számolnak is az észak-amerikai tanítómesterek, mert az Egyesült Államokban az utóbbi években kevesebben tanulnak egzakt tudományokat az egyetemeken, s a hiányt pótolni kell.